

Тарасова В. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТКОРЕКТНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО МАС-МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ)

Анотація. У статті проаналізовано особливості мовної реалізації лінгвопрагматичної категорії політкоректності в англійській лінгвокультурі, визначено суть поняття «політична коректність». Досліджено еволюцію та особливості конотації категорії політичної коректності в прагматичному й культурологічному аспектах. Виявлено, що на початку імплементації принципів культури політкоректності переважали позитивні культурні конотації. У роботі продемонстровано неоднозначність сприйняття категорії політкоректності в англійській лінгвокультурі, встановлено появу негативних конотацій у терміні політкоректності під впливом останніх подій у США та світі, виявлено вплив «політичної коректності» на розвиток лексичного складу сучасної англійської мови.

Ключові слова: політична коректність, анти-політкоректність, позитивна конотація, негативна конотація, мас-медіа, неологізм.

Постановка проблеми. Мова є своєрідним лакмусовим папірцем тих метаморфоз, які відбуваються у суспільстві. Виконуючи роль основного засобу суспільної комунікації, інструмента опису світу та змін, які в ньому відбуваються, а також будучи об'єктом цих змін, мова відбиває в собі реальну картину сучасного світу, відображає стан суспільства, його культуру і світогляд у певний період життя. Те, якою мовою ми говоримо і пишемо, як нею послуговуємося, детермінує наш спосіб мислення, впливає на процес категоризації та ієрархізації реальності.

Оскільки мова і реальність є нерозривно пов'язаними, то в цьому контексті аналіз мас-медійних текстів допомагає нам інтерпретувати сучасну дійсність.

Актуальність дослідження. Вивчення феномена політичної коректності набуває особливої актуальності в період глобалізації, коли створюються умови для більш вільного пересування представників різних рас, етносів, релігій і культур разом із властивими їм ідеями, концепціями й ідеологіями. Цей виклик потребує розроблення або запозичення механізмів попередження та вирішення можливих суперечностей, конфліктів, непорозумінь, в основі яких лежить культурна неоднорідність сторін. За таких умов гостро постає питання еквівалентності перекладу, зокрема денотативної, конотативної, нормативної, прагматичної, особливо т. зв. *sensitive (containing language and topics that might be considered controversial or offensive)* текстів та питання уникнення комунікативних девіацій та невдач у міжкультурному спілкуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед перших спроб описати й дослідити політкоректну лексику на особливу увагу заслуговують праці Є.В. Шляхтіної, В.В. Паніна, Л.В. Цуркової, О.В. Завадської, Д. Бернштейна, Д. Вілсона та інших [1–6]. Явище політкоректності досліджувалося пере-

важно в лінгвістичному аспекті, проте є спроби дослідження цього феномена в соціальному й культурологічному аспекті, підкреслюється необхідність міждисциплінарного підходу до вивчення цього багатоаспектного явища.

Мета статті – визначити сутність політичної коректності як соціально-політичного феномена та лінгвопрагматичної категорії, проаналізувати мовні засоби її реалізації, відстежити розвиток цієї категорії та пов'язані з еволюційними процесами лексичні інновації в англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Будь-яку ідею можна довести до абсурду. Цю тезу успішно демонструє розвиток політичної толерантності, яка у XIX столітті сама стала інтолерантною і агресивно нав'язувала свої погляди.

На думку більшості експертів, саме ідея політкоректності, доведена до абсурду, допомогла Дональду Трампу стати 45-м Президентом США. Американці, втомлені від безглузлого перейменування речей та ситуацій, коли неможливо і заборонено *call a spade a spade* (називати речі своїми (власними, справжніми) іменами), віддали свої голоси кандидатові, який пообіцяв чесне “*Merry Christmas*” замість політкоректного “*Happy Holidays*” на Різдво.

На думку Трампа, основною помилкою попередників була надмірна політична коректність, адже Барак Обама забував про стан звичайних американців, ставлячи на перше місце політичну коректність та толерантність.

«Вони поставили **політичну коректність** понад загальнолюдських потреб, понад вашу безпеку, понад усе. Я відмовляюся бути **політкоректним**».

They have put political correctness above common sense, above your safety, and above all else. I refuse to be politically correct. I think the big problem this country has is being politically correct. I've been challenged by so many people; I don't frankly have time for total political correctness. And to be honest with you, this country doesn't have time either [7].

Політична коректність (політкоректність; від англ. *political correctness (politically correct or PC)* – термін, що описує стиль мовлення, ідеї, політику, поведінку, які мають мінімізувати образу расових, релігійних, культурних чи інших груп [8; 9]. Оскільки під політкоректністю розуміється мовна, є тенденція прибирати з мови (та з мовлення) ті слова і вирази, які можуть зачепити почуття людини мовною нетактовністю, образити особу прямолінійною вказівкою на стан здоров'я або вік, сексуальну орієнтацію або стать [3, с. 95].

У розумінні моделі формування картини соціального світу в доктрині політичної коректності акцент робиться на провідній ролі суспільно-політичної лексики. Мова розглядається як спосіб комунікації і як засіб формування уявлень про соціальний світ. Ключовим тут є те, що суспільна лексика створює

специфічну реальність – уявлення про характер суспільних відносин. Політична коректність передбачає виключення з акту комунікації таких мовних одиниць, які можуть дискримінувати людину щодо статі, віку, сексуальної орієнтації, розумового й фізичного розвитку, національності, віросповідання, політичних уподобань тощо.

Аналіз визначень показав, що термін «політична коректність» («political correctness») є семантично неоднозначним і вживається у сучасному суспільстві у чотирьох значеннях (як мінімум): а) політична коректність як технологія (форма соціальної поведінки) розв'язання конфліктів шляхом перегляду змісту освітніх програм та відмова від використання в суспільній лексикі образливих висловів стосовно тих соціальних груп, що зазнають дискримінації (або зазнавали її в минулому) і виступають проти цього; б) як ідеологічна програма (сукупність деяких концепцій, принципів, ідей, гіпотез), що лежить в основі цієї технології; в) як політичний рух, що здійснив (або здійснює) реалізацію цієї ідеологічної програми у сфері освіти, суспільно-політичної лексики наприкінці ХХ століття в США. Цей рух пов'язується з лівими політичними колами країни; г) як іронічне позначення курйозних результатів застосування технології заміни образливих термінів нейтральними словами і виразами.

У своїй статті «Як «політично коректний» перетворився з компліменту на образу» («How politically correct went from compliment to insult») Кейтлін Гібсон на питання про те, що ж таке політична коректність, відповідає: «Це залежить від року, коли та кого ви запитуете» (*But what does it actually mean? Depends what year it is, and whom you're asking*) [10].

Термін «політична коректність» почав широко використовуватись лише з 80-х років ХХ століття. Саме тоді консерватори з американських університетів почали використовувати його для позначення соціальних рухів, що виступали за підвищення ролі дослідження культурного плюралізму, сексуальних меншин і жіночих питань, а також за встановлення кодексів поведінки, що їх обмежували прояви расизму, сексизму, гомофобії або інших неприйнятних форм поведінки.

Політична коректність трактується її прихильниками як єдина соціально і морально прийнятна перспектива. Політкоректність – це не тільки позиція, це спосіб життя, який випливає з певного уявлення про особистість, її зв'язки із суспільством і суспільні цінності, базується на ідеї подолання соціального зла. Акцент робиться на безальтернативності політкоректності як шляху досягнення злагоди в суспільстві. На тих, хто не згоден із принципом політичної коректності, навішується безліч неприємних ярликів (людина фанатична, упереджена, сексистська та/чи консервативна тощо).

Як показує проведений аналіз, кодекси мовної поведінки, посібники зі стилю і слововживання для засобів масової інформації, тлумачні словники реалізують принципи політичної коректності шляхом модифікації суспільно-політичної лексики через використання прийомів «табування» і «евфемізації» образливих для певних соціальних груп слів та висловів. Наприклад, замість *black, negro – African-American*, замість *Oriental – Asian-American*, замість *Indian – Native-American*).

Прихильники ПК виступали за *bias-free* – «вільну від забобонів та упереджень» мову. Зайва делікатність та завзяття породили сотні дивних лінгвістичних потвор, наприклад: *horizontally challenged* (*fat – товстий*), *nonhuman animal*

companions (*pets – домашні тварини*), *chemically challenged person, substance abuser* (*drug addict – наркоман*), *substandard housing* (*slums – трущоби*), *melanin impoverished* (*white person – білий*), *financially challenged* (*poor – бідний*), *reduced state of awareness* (*drunk – у стані алкогольного сп'яніння*).

На початку кампанії з імплементації норм політкоректності остання сприймалась населенням переважно позитивно, мала позитивну або нейтральну конотацію у дискурсі «*political correctness*». Це поняття передбачало позитивний зміст цього терміна як відкритість стосовно іншого, як позитивне ставлення до внутрішнього різноманіття, як свободу мислити нестандартно, не так, як прийнято більшістю.

У текстах Британського національного корпусу (British National Corpus) 1980-х років можна зустріти таке речення:

Women like him too [Bill Clinton], and not just for his civil rights stand and political correctness [11].

У наведеному прикладі цілком зрозуміло, що автор вживає словосполучення «*political correctness*» із позитивною конотацією та розуміє її як одну з людських чеснот.

Проте вже наприкінці 1990х років, коли одна за одною відбуваються досить резонансні «політкоректні» події (наприклад, коли в Англії святкування Різдва (Christmas) проходить під назвою «*Winterval*» (*winter + festival*), коли у США дитячу виставу «Білосніжка і сім гномів» (*Snow White and Seven Dwarfs*) випускають під назвою «*Snow White and the Seven Vertically Challenged Males*» (Білосніжка та сім чоловіків обмеженого зросту), політкоректність починає сприйматися як «**political correctness gone mad**» («політична коректність з'їхала з глузду, збожеволіла»).

Із часом значення фрази «*political correctness gone mad*» значно розширилося, і цим мовним кліше почали називати майже все, що не подобається і викликає обурення в суспільстві. До того часу, як до ПК розвилось таке вороже ставлення, цей феномен часто ставав предметом жартів. Так, наприклад, лексема *challenged*, що стала дуже продуктивним елементом для утворення нових політкоректних висловів, почала використовуватись для гумористичного позначення людей невеликого зросту (*short – vertically challenged*), лисих (*bald – follically challenged*), старих (*old – chronologically challenged*), погано одягнених (*badly-dressed – sartorially challenged*), з поганими зубами (*with bad teeth – dentally challenged*), товстих (*fat – horizontally challenged*), померлих (*dead – electroencephalographically challenged*) та ін.

Термін «PC», який спочатку описував використання мови як тонкого інструмента проти *hate speech* (мови ворожечі), почав позначати ініціативи (часто безглузді та дивні) меншості, яка бачить прояви ксенофобії навіть у звичайних для більшості речах.

Наприклад: *Queensland Government removes gender from driver licences. It's political correctness gone mad. Political correctness is infiltrating our wallets with the Queensland Government making licences gender-free. Queensland's Labor government made the decision after receiving complaints from the LGBTIQI community who claimed the gender distinction was discriminatory. Queensland Opposition Leader, Deb Frecklington, tells Mark Levy the move is political correctness gone mad* [13].

Thousands of darts fans demand rethink over PC gone mad move. A row over sexism and political correctness has led to the Professional Darts Corporation choosing to axe its popular walk-on girls [14].

‘PC gone mad’: Feminists drive Formula 1 grid girls out of their jobs. Several models who lost their jobs as “grid girls” on the Formula 1 racing circuit are blasting the feminists who lobbied the sport to fire them [15].

It’s political correctness gone mad seems to be one of the modern age’s most often repeated phrases [16].

Цікаво, що першими проти політкоректності виступили саме ті, кого вона (політична коректність) мала б захищати. У 1982 році група феміністок, які назвали себе the Lesbian Sex Mafia, організували виставу в одному з театрів Нью Йорку під назвою «Speakout on Politically Incorrect Sex». Виступаючи проти феміністок, які несхвально висловлювались про порнографію та БДСМ, більше ніж 400 жінок (оголених або вбраних за всіма традиціями БДСМ) зібралися під гаслом «*We need to have dialogues about S&M issues* (the abbreviation S&M is used for sadomasochism – *автом*), *not about what is politically correct, politically incorrect*» [13].

У травні 1991 Президент Джордж Буш у своїй промові назвав політичну коректність найбільшою загрозою для Америки: «*Ironically, on the 200th anniversary of our Bill of Rights, we find free speech under assault throughout the United States. The notion of political correctness has ignited controversy across the land. In their own Orwellian way, crusades that demand correct behavior crush diversity in the name of diversity*» [11].

Після 2001 року градус обговорення феномена політичної коректності значно знизився, але в останній рік президентства Барака Обами тема політкоректності, зокрема антиполіткоректності (*anti-political-correctness*), знову повернулася до топ обговорюваних тем. Проте ключові слова вже змінилися: «*Rather than «difference» and «multiculturalism», Americans in 2012 and 2013 started hearing about «trigger warnings», «safe spaces», «microaggressions», «privilege» and «cultural appropriation»* [13].

Якщо у першому раунді битви під назвою «Анти-/Політкоректність» основна увага була прикута до університетів, змісту навчальних дисциплін та кодів мовленнєвої поведінки (*speech codes*), то тепер в усіх проблемах звинувачували нове покоління міленіалів, які начебто вирости зіпсованими нарцисистами і не дозволяють нікому висловлювати своїх думок (*snowflakes*). *Millennials are spoiled narcissists, who want to prevent anyone expressing opinions that they happen to find offensive* [17].

До щоденного лексику американських студентів увійшли такі два дуже популярні останнім часом терміни, як «*microaggressions*» та «*trigger warnings*». «Мікроагресії» – дії або слова, що не мали на меті засмутити людину, але сприймаються як вид насилля [18]. Наприклад, питання «Де ти народився?», звернене до американця з азіатською або латиноамериканською зовнішністю, є мікроагресією, бо натякає, що вони не є *справжніми* американцями. «Попередження про тригери» (*trigger warnings*) – це певні попередження, які професори мають озвучити перед обговоренням тем, що потенційно можуть викликати сильний емоційний відгук у студентів та засмутити або образити їх. Наприклад, деякі студенти вимагали забезпечити такими попередженнями книжки «*Things Fall Apart*» Чинуа Ачебе (так як у книзі є описи расового насильства) і «*Великого Гетсбі*» Френсіса Скотта Фіцджеральда (оскільки у творі присутня мізогінія (ненависть, зневага, огида до жінок) та сцени домашнього насилля). Ці ініціативи пояснювали тим, що студенти, які пережили расизм або домашні побойі,

повинні мати можливість уникнути читання цих книг, бо вони потенційно можуть стати «тригером», що нагадає знову студентам про психологічні травми.

Слід зазначити, що в суспільно-політичній думці та науковій літературі є полярні оцінки феномена політичної коректності. Її противники розглядають це явище як замах на традиційні ліберальні цінності, насамперед на свободу слова. Критика політкоректності має різні форми, зокрема від іронічного висміювання до категоричного неприйняття самої ідеї. Політкоректність навіть оголошується найбільшою інтелектуальною загрозою XXI століття, котра підриває світоглядні основи американського суспільства та всієї західної цивілізації. Наприкінці XX століття політична коректність почала розумітися як нова форма цензури (*new form of censorship*)

На думку Еліс Шнеден, яку вона виклала у статті «Чому я ненавиджу «збожеволівшу ПК», найбільш популярними фразами у білих громадян, старше за 50 років є «Так, будь ласка», «Ні, дякую» та «Ця політкоректність збожеволіла» («*yes please*», «*no thank you*», «*it’s PC gone mad*») [19].

У Великій Британії популярна газета *the Daily Mail* запустила велику кампанію проти «божевільної політичної коректності» («*political correctness gone mad*»). Щотижня видання публікує історії (часто вигадані) із життя простих людей, які стали «жертвами» політичної коректності. Наприклад, історія Джастін Сако, яка «твітнула» недоречний жарт про СНІД, за що була публічно розкритикована та звільнена з роботи. Або історія спортсменки Стефані Райз, яку за використання слова *faggot* (*a disparaging name for a gay man, used mostly in the United States and often abbreviated to fag*) у Twitter зацькували на телебаченні до сліз.

Тепер іноді людину, яка протестує проти расових образ або проявів сексизму, можуть назвати *PC*, маючи на увазі «прискіпливого моралізатора». *To say that someone is being «politically correct» discredits them twice. First, they are wrong. Second, and more damningly, they know it* [20].

У ситуації з політкоректністю згадується відомий вислів «Благими намірами вимощена дорога в пекло». Коли процес набув гіпертрофованих масштабів і, як наслідок, дискримінацію почали відчувати ті верстви населення, які традиційно вважалися «більшістю». Наприклад, у Південній Африці на законодавчому рівні закріплені дискримінаційні щодо білих громадян умови прийняття на роботу, адже першими беруть чорношкірих (незалежно від реальної кваліфікації), потім – білих. Можливо, це розплата за роки апартеїду, але, якщо **наріжним каменем доктрини політичної коректності є ідея «Усі люди — рівні»**, то тут згадується вислів із «Скотоферми» Дж. Орвелла «Усі тварини рівні, але деякі тварини рівніші за інших (*All animals are equal, but some animals are more equal than others*)».

Не дивно, що негативні асоціації з політкоректністю, які виникають у населення на екстралінгвістичному рівні, призводять до екстрапаляції такого ж негативного значення і на політкоректність як лінгвокомунікативну стратегію.

Висновки. Англійська мова (як одна з мов світу, що найдинамічніше розвивається) зазнала за останні десятиліття значних змін, які зумовлені змінами в суспільній сфері. Не є випадковим, що саме в середовищі сучасної англійської мови виникла могутня культурно-поведінкова і мовна тенденція, що отримала назву «політична коректність».

Аналіз показав, що термін «політична коректність» є семантично неоднозначним. Він уживається у чотирьох значеннях: як технологія, як ідеологічна програма (сукупність деяких концепцій, принципів, ідей, гіпотез), як політичний рух, як іронічне позначення курйозних результатів застосування технології заміни образливих термінів нейтральними словами (евфемізмами).

Під час дослідження було з'ясовано, що за останні 20 років ставлення до феномена політкоректності більшості представників англомовного світу змінилось із позитивного (або нейтрального) на негативний. Ці трансформаційні процеси знайшли відображення у мові у вигляді низки неологізмів суспільно-політичної тематики.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у зіставно-аналізі особливостей вербалізації лінгвопрагматичної категорії «політична коректність» у германських та слов'янських лінгвокультурах.

Література:

- Шляхтина Е.В. Языковой аспект политкорректности в англоязычной и русской культуре: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». Ярославль, 2009. 207 с.
- Панин В.В. Политическая корректность как культурно-поведенческая и языковая категория: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Москва, 2005. 232 с.
- Цурикова Л.В. Политическая корректность как социокультурный и прагматический феномен. Эссе о социальной власти языка / под ред. Л.И. Гришаевой. Воронеж: ВГУ. 2001. С. 94–102.
- Завадская Е.В. Политкорректность как новая международная коммуникативная норма: анализ дефиниций на материале словарей современного английского языка. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*: у 5 ч. Вип. 89 (3). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. С. 44–48.
- Bernstein D. You Can't Say That! The Growing Threat to Civil Liberties from Antidiscrimination Laws. Cato Institute, 2003. 180 p.
- Wilson J. The Myth of Political Correctness: The Conservative Attack on High Education. Durham, Duke University Press, 2001. 233 p.
- Trump ran against political correctness. URL: <https://www.washingtonpost.com/posteverything/wp/2017/05/16/trump-ran-against-political-correctness>
- Politically correct. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/politically-correct>
10. Politically correct. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/politically%20correct>
- Gibson C. How politically correct' went from compliment to insult. Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/how-politically-correct-went-from-compliment-to-insult/2016/01/13/b1cf5918-b61a-11e5-a76a>
- It's political correctness gone mad. URL: <http://www.macmillandictionaryblog.com/its-political-correctness-gone-mad-part-1-of-2>
- Political correctness gone insane. URL: <https://www.2gb.com/queensland-government-removes-gender-from-licences-its-political-correctness-gone-mad/>
- Political correctness: how the right invented a phantom enemy. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/30/political-correctness-how-the-right-invented-phantom-enemy-donald-trump>
- The New antiPC Problem. URL: <https://www.stokesentinel.co.uk/news/local-news/thousands-darts-fans-demand-rethink-113620>
- PC gone mad: Feminists drive Formula 1 grid girls out of their jobs. URL: <http://www.worldtribune.com/pc-gone-mad-feminists-drive-formula-1-grid-girls-out-of-their-jobs/>
- Hilarious Examples Of Political Correctness Gone Mad. URL: <https://uk.news.yahoo.com/10-examples-ridiculous-political-correctness-150911412.html>
- Snowflake. URL: <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/the-less-lovely-side-of-snowflake>
- Микроагрессия: как пеленают американский разум. URL: <https://sputnikpogrom.com/translated/6/microaggression/>
- Why I hate PC gone mad. URL: <https://www.stuff.co.nz/entertainment/celebrities/89637142/alice-snedden-why-i-hate-pc-gone-mad>
- Has political correctness gone mad? 'Comedians must be allowed to offend'. URL: <http://www.thejournal.ie/readme/pc-gone-mad-comedians-must-be-allowed-to-offend-3251174-Feb2017/>

Тарасова В. В. Эволюция политкорректности (на материале англоязычного масс-медийного дискурса)

Аннотация. Статья посвящена анализу эволюции и особенностей коннотации категории политической корректности в прагматическом и культурологическом аспектах на материале англоязычного масс-медийного дискурса. Выявлено, что в начале имплементации принципов культуры политкорректности преобладали позитивные культурные коннотации. Установлено появление негативных коннотаций у понятия политкорректности под влиянием последних событий в США и мире; выявлено влияние «политической корректности» на развитие лексического состава современного английского языка.

Ключевые слова: политическая корректность, анти-политкорректность, позитивная коннотация, негативная коннотация, масс-медиа, неологизм.

Tarasova V. Political correctness evolution (a study of the English mass media discourse)

Summary. The article is devoted to the analysis of the peculiarities of pragmalinguistic category of political correctness in the English mass media discourse. The article studies the process and consequences of the political correctness evolution in the culture and its impact on the English language. The evolution and features of the connotation of the category of political correctness in pragmalinguistic and culturological aspects are studied. The paper demonstrates the ambiguity of the perception of the category of political correctness, the emergence of negative connotations of this linguistic and cultural phenomenon under the influence of recent events in the world. The study reveals the influence of political correctness on the development of the English lexis.

Key words: political correctness, anti-political correctness, positive connotation, negative connotation, mass media, neologism.